

LES ASSOCIACIONS DELS TREBALLADORS ENTRE 1910 i 1920. De la victòria electoral a la despolitització

Joan Anton Carbonell Porro

Dossier

L'associacionisme obrer ha tingut diferents variants a la comarca del Baix Llobregat durant els darrers cent vint-i-cinc anys. En el període que inclou les dues primeres dècades d'aquest segle, se'n mostren unes característiques pròpies que poden establir una sensible diferència respecte d'altres contrades. Això s'explica perquè, d'una banda, la proximitat a Barcelona i la influència de les idees i de les pràctiques que en provenen marquen el caràcter de bona part de les associacions creades i perquè de l'altra, però, hi ha un desenvolupament que es pot qualificar d'autònom com a conseqüència de les condicions en què es mou el moviment obrer del moment.

L'ASSOCIACIONISME OBRER ELS PRIMERS VINT ANYS DEL SEGLE XX

Tipus d'associacions

En l'obra col·lectiva recent *El pas de la societat agrària a industrial al Baix Llobregat*¹ s'inclou un cens de les associacions creades a la comarca fins l'any 1930. L'observació del seu contingut, per al període proposat, ens mostra una proporció ben alta d'entitats d'origen i composició obrera i ens dona una idea de com es van creant nous centres i sindicats a les diferents localitats, que responen a quatre models ben diferenciats:

- Associacions polítiques segons les tendències dominants. Majoritàriament republicanes, n'hi ha de federalistes, reformistes i radicals, principalment.
- Associacions obreres (industrials o del camp) de defensa dels interessos de classe que, a partir de la Primera Internacional, proliferen per tota la comarca, si bé després de la Restauració tendiran més a ser sindicats de ram o de fàbrica.
- Associacions culturals nascudes d'una inquietud obrera per disposar de les pròpies eines en l'intent de millorar l'educació popular, especialment mitjançant la creació d'ateneus, societats corals i grups de teatre.
- Associacions mixtes, on s'inclouen totes les activitats anteriors com a conseqüència d'un creixement particular després de les primitives associacions de la

Primera Internacional de la primera part dels anys setanta del segle anterior.

Dels quatre models, els dos primers són els més efímers, sigui per les fluctuacions polítiques, que fan crear i desaparèixer grups amb molta facilitat, o per la repressió constant que pateixen les associacions reivindicatives. No succeeix el mateix amb els dos darrers models, que acostumen a perdurar molt més enllà del període analitzat, com a mínim fins després de la Guerra Civil i la seva supressió posterior i que, en alguns casos, s'han revifat i encara existeixen actualment.

Malgrat la simplificació que significa la classificació en quatre grups diferenciats, hi ha una sèrie d'elements comuns que compliquen l'adscripció a un o altre apartat en molts dels casos per analitzar. Per exemple, la major part de les associacions obreres segueixen la bandera del republicanisme. Ara bé, aquest tingué uns anys d'esplendor i també de misèria en aquesta època. Malgrat l'hegemonia enfront dels dos partits clàssics de la Restauració (conservadors i liberals), les fluctuacions entre les diferents tendències van abonar el pas cap al poder local i provincial del catalanisme regionalista que, tot i no estar gaire estructurat a la comarca, capgirarà la situació política en aquest mateix període.

L'adscripció republicana

L'adscripció republicana dels treballadors de la comarca és més ideològica que política, en el sentit que no s'estructura orgànicament i es manifesta més en les idees que en la militància política.

La força més ben estructurada a la comarca van ser els radicals, amb seccions (generalment anomenades Fraternitat Republicana) a Cornellà, Esparreguera, Esplugues, l'Hospitalet, Martorell, Molins de Rei, Olesa, El Papiol, Sant Boi, Sant Feliu i Sant Just, és a dir, els principals centres industrials i amb una presència electoral constant a les municipals de l'època.²

Els federalistes, estructurats aquests anys en la Unió Federal Nacionalista Republicana, només van disposar d'una secció local a Sant Feliu, malgrat que van guanyar les eleccions generals dels anys 1907 i 1910 per la influència de Laureà Miró.³

Sorgits del grup anterior, els reformistes no van tenir grups estructurats i van fer la transició cap al regionalisme en guanyar les eleccions de 1914 i perdre les de 1916, primera data de la darrera victòria republicana en eleccions generals fins a la República.

Altres grups d'orientació obrera van tenir una implantació encara més baixa, com és el cas dels socialistes i el seu sindicat, la UGT, que només van tenir un grup a Olesa del 1888 al 1894 però que no en tenien cap l'any 1911, quan se celebra el congrés del sindicat. Un altre tema serà el de l'anarquisme, que es veurà més endavant.

Les societats globals: de la reivindicació a la vida quotidiana

La major part de les associacions obreres del començament del segle havien nascut amb una vocació reivindicativa, fos des del punt de vista sindical o cultural. Per a les primeres, el sindicat de les Tres Classes de Vapor havia estat una llavor important i, malgrat que va patir la seva decadència als anys vuitanta, comptava encara amb seccions locals a Cornellà, Esparreguera, Molins de Rei i El Papiol l'any 1893 i, en el cas de Molins de Rei, encara existia l'any 1904 amb 200 afiliats. A més d'aquests orígens, els sindicats de ram suposen una bona forma de reivindicació en el doble joc de pressió-repressió. Agrupats per professions, els treballadors tenien més força i es convertien en interlocutors locals per a les seves demandes però, al mateix temps, eren un blanc més fàcil per a les represàlies.

A més, la influència de l'Església i dels propietaris en el món cultural empeny la creació d'activitats i associacions alternatives que poden ser independents de les entitats obreres o una forma més de les seves activitats i que, en molts casos, serveixen com a cobertura per a la reivindicació. De fet, sigui en una societat coral, en un ateneu instructiu o en un grup de teatre, s'hi reproduïx l'esquema tradicional que utilitzaven els casinos, els centres i els cercles recreatius com a nuclis de la política local dels propietaris i, per extensió, del poder local. No és estrany que totes les associacions disposin ràpidament d'un cafè, lloc en què se celebra la tertúlia política i sindical i d'on surten totes les accions empreses. A la llarga, es parlarà del casino dels pobres i del casino dels rics, per oposició, no només dels seus membres, sinó també dels seus objectius ja que, en poc temps, els primers van agrupant la major part dels treballadors locals.

Només cal veure els programes de les festes majors de l'època per veure fins a quin punt es produeix aquesta rivalitat. Duts per la necessitat d'estar agrupats per disposar de més pes específic, els centres obrers competeixen amb els de propietaris en les atraccions que presenten, en les obres de teatre que representen (que poden ser les mateixes els mateixos dies) i en la incorporació dels avenços tècnics que es van produint. En aquesta competència encetada hi ha un element diferenciador, com és la voluntat dels centres obrers d'oferir serveis als seus membres. Així es constitueixen en proveïdors d'articles de primera necessitat com pa o espardenyas, a més d'inaugurar els sistemes d'assegurança per a cobrir els accidents laborals o les defuncions dels seus membres, manera de cobrir les mancances de la cobertura social que les precàries condicions de treball els imposaven. Per això, també, s'explica que no hi hagués un desenvolupament gaire important del cooperativisme que, aquests anys, semblava representar una alternativa general.⁴

Un avantatge de l'agrupació en grans centres obrers serà la possibilitat d'incorporar els treballadors del camp, fonamentalment jornalers, i constituir-se en centre de contractació per tal d'assegurar la repartició del treball i alleugerir les represàlies dels propietaris. D'aquesta manera, i agrupats en seccions professionals, hi haurà una veu forta a la localitat que representarà els interessos dels treballadors que deixaran d'agrupar-se per fàbriques (en el cas del tèxtil) o per ram d'indústria, per anar cap a l'acció conjunta.

L'actitud política de les associacions obreres

Ja s'ha dit que el radicalisme és la força més estructurada a la comarca, tot i que no arriba a tenir representació a totes les localitats. Si es miren els resultats electorals de l'època⁵, pel que fa a les eleccions a les Corts, els republicans van guanyar-ne les convocatòries de 1907, 1910 i 1914, així com ho havien fet l'any 1903. Els percentatges de vot mostren, però, un decreixement del suport obrer provocat per les divisions mateix dins del camp del republicanisme. Laureà Miró guanya les eleccions de 1907 amb el 47,7% dels vots del cens (97,7% dels vots escrutats). Tres anys més tard els radicals decideixen presentar un candidat propi i entre ambdós assoleixen el 44,3% del cens (62,9% dels vots). La darrera victòria, de 1914, ja és només amb el 37,5% del cens (50,3% dels vots) altre cop amb dos candidats i, finalment, l'any 1916, el germà de Laureà Miró ja només assoleix el 29,7% del cens i el 46,9% dels vots i és superat pel candidat liberal-catalanista. Aquesta tendència es confirma en les eleccions locals de l'època, si bé els resultats republicans són més fragmentats per la presència de candidatures radicals i federals (i després reformistes) que es disputen el vot en algunes localitats del Baix Llobregat.

En tot cas, la participació electoral dels obrers es va reduint progressivament a mesura que puja la força del catalanisme regionalista que comença a prendre l'hegemonia dels municipis de la comarca per manca de participació dels treballadors que, en molts casos, ni presenten candidats, ni tampoc donen suport als catalanistes, que són identificats amb els propietaris. Una força emergent com és el regionalisme fa que es recuperi la intenció de vot dels propietaris, que havien vist com el sufragi universal masculí de 1890 els havia privat de la majoria en les eleccions locals, provincials i generals si els treballadors optaven pel vot cap a algun dels seus candidats.⁶

En aquest sentit, només cal veure el descens de la participació electoral a mesura que baixa el vot republicà com a mostra del desinterès polític en què cau el moviment obrer al llarg de la dècada dels anys deu.

L'apoliticisme de la dècada del deu: del radicalisme a l'anarquisme

La desfeta del republicanisme en general, i del radicalisme en particular, deixa els treballadors sense una ideologia a seguir o a la que donar suport. Malgrat que els radicals mantenen regidors a Cornellà i a Martorell fins al 1922, deu anys abans n'hi havia a quasi tots els nuclis industrials de la comarca. L'abandó del suport a Lerroux va deixar els treballadors sense una opció republicana, especialment després del tomb fet pels federals després de la creació del reformisme. En aquestes condicions s'accentua la tendència cap a l'agrupament i la recerca de les millors condicions per a la defensa dels seus interessos, cosa que pot passar per una afiliació massiva a la CNT, com es va produir l'any 1919.

La presència del Baix Llobregat a la CNT havia estat inexistent als primers congressos de la central sindical. Quan comença la gran campanya d'afiliació, l'any 1918, s'hi adhereixen la Societat Obrera d'Oficis Varis de Sant Feliu i els Sindicats Unitaris de Treballadors de Cornellà i de Martorell, justament les localitats on més va perviure el radicalisme.

La situació política i sindical dels anys 1918 i 1919 empeny diverses associacions a agrupar-se en una sola entitat i a afiliar-se a la CNT per trobar-hi aixopluc conjunt i, en algun cas, per oferir també protecció als treballadors que no eren membres de l'entitat original.⁷ En el Ple Regional de la CNT de 1919 hi ha representats 7.220 membres del Baix Llobregat amb unes xifres que indiquen una participació massiva dels treballadors en algunes localitats. Encapçala la llista dels nuclis grans Olesa (amb 1.500 membres), seguida de Sant Feliu (1.425), Cornellà (1.420), Sant Boi (800), Molins de Rei (700), Gavà (240), Cervelló (220) i Martorell i Sant Vicenç

(200). Sorpren el cas de Martorell amb una quantitat molt més baixa del que correspondria. En un nivell més baix se situen Esplugues (150), Sant Just (140), El Prat (125), Sant Joan (60) i Vallirana (40). Significativament, no hi ha cap membre a Esparreguera.⁸

De les dades es desprèn que l'opció anarco-sindicalista va ser presa per la majoria dels nuclis industrials de la comarca, si bé l'evolució posterior desmentiria una autèntica adscripció a la ideologia del sindicat ja que, si es comparen amb les dades d'afiliació de l'any 1931, es veu una distribució completament diferent.

L'afiliació a la CNT no va ser més que una mostra de l'acció conjunta empresa pels treballadors a la majoria de les localitats. La repressió fa abandonar les files anarco-sindicalistes i l'acció sindical i política es dispersa, més encara amb l'arribada de la dictadura de Primo de Rivera, l'any 1923. En aquells moments, la major part de les associacions obreres eren despolititzades i se centraven en dos objectius principals: la defensa de les condicions de treball en època de «lock-out» patronals constants i de defensa de les condicions de vida amb l'aportació de serveis per als seus socis. Fins a la segona República, aquesta serà la situació que farà que, arribat el moment, la participació de les associacions a la República sigui més o menys intensa.

Localitat	1919	1931	Diferència
CERVELLÓ	220	0	-220
CORNELLÀ	1.420	1.870	+450
ESPARREGUERA	0	1.500	+1.500
ESPLUGUES	150	0	-150
GAVÀ	240	1.300	+1.060
MARTORELL	200	700	+500
MOLINS DE REI	700	167	-533
OLESA	1.500	1.500	=
EL PRAT	125	1.878	+1.753
SANT BOI	800	200	-600
SANT FELIU	1.425	1.000	-425
SANT JOAN	60	0	-60
SANT JUST	140	0	-140
SANT VICENÇ	200	0	-200
VALLIRANA	40	0	-40
BAIX LLOBREGAT	7.220	10.115	+2.895

Afiliats a la CNT al Baix Llobregat (1919-1931).
GONZALEZ-REVILLA: *La CNT a través de sus congresos*

NOTES

(1) CALVO, Àngel (ed.): *El Pas de la societat agrària a industrial al Baix Llobregat. Agricultura intensiva i industrialització*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat i Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat, 1995, pàg. 681-731.

(2) Vegeu, per exemple, l'estudi sobre el lerrouxisme de CULLA, CLARÀ: *El Republicanisme lerrouxista a Catalunya (1901-1923)*: Barcelona: Curial, 1986.

(3) Les tesines de llicenciatura inèdites de Teresa ROCA GIBERNAU i de Sílvia TUSELL GÓMEZ estudien l'evolució de la UFNR.

(4) Tot i que se'n constitueixen a Cornellà, Esplugues, L'Hospitalet, Martorell, Olesa, Sant Boi, Sant Feliu i Sant Joan, poques tenen una llarga vida. Vegeu, per a aquest apartat, el llibre d'Eladio GARDÓ sobre la cooperació catalana.

(5) Inclosos en els estudis de Joan TARDÀ i de Joan Anton CARBONELL.

(6) També es dona el cas d'eleccions en què el republicanisme i/o els treballadors no presenten candidats.

(7) Aquest és el cas que explica Manuel ROGER sobre Molins de Rei i la constitució del sindicat únic en què s'integren els socis de la Federació Obrera.

(8) Dades extretes dels diferents estudis publicats sobre la CNT, com els de Pere GABRIEL, Antonio BAR i GONZÁLEZ-REVILLA.

Dossier